

33. Сидоренко А.С. Зловживання правом суб'єктами трудових правовідносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2012. – 19 с.
34. Трудове право України: академічний курс. Підручник / За заг. ред. д.ю.н., проф. П. Д. Пилипенка. – 5-те вид., перероб. і допов. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2014. – 552 с.
35. Трудове право України: Академічний курс: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / П. Д. Пилипенко, В. Я. Буряк, З. Я. Козак та ін. За ред. П. Д. Пилипенка. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 536 с.
36. Трудове право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / С.М. Прилипка, О. М. Ярошенко, І. П. Жигалкін, В. А. Прудников. – 5-те вид., допов. – Х.: Право, 2014. – 760 с.
37. Трудове право: підручник / За заг. ред. В. В. Жернакова. – Х.: Право, 2012. – 496 с.
38. Хуторян Н. М. Теоретичні проблеми матеріальної відповідальності сторін трудових правовідносин: Монографія / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2002. – 263 с.

Івановський Дмитро,

*викладач кафедри загальнотеоретичної,
конституційної та цивілістичної юриспруденції
Миколаївського інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРАВОВИЙ ВПЛИВ НА СВІДОМІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ

Анотація. В даному дослідженні описаний механізм правового впливу та його складових, розкрита структура правосвідомості та правової поведінки. Показаний взаємозв'язок між системою права, правосвідомістю та поведінкою. Також описані канали передачі правової інформації від джерел до правової свідомості, її переробка, формування образу правомірної поведінки у свідомості та її прояву в реальному житті. Результати дослідження дозволяють розуміти процеси виникнення правомірної поведінки, впливати на неї, застосовуючи відповідні засоби правового впливу в напрямку поведінкових складових.

Ключові слова: правовий вплив, неправомірна поведінка, правосвідомість, правова поведінка.

Аннотация. В данном исследовании описан механизм правового влияния и его составляющих. Раскрыта структура правосознания и правового поведения. В исследовании показана взаимосвязь между системой права, правосознанием и поведением. Также описаны каналы передачи правовой информации от источников к правовому сознанию, ее переработка, формирование образа правомерного поведения в сознание, ее проявление в реальной жизни. Результаты исследования приводят к пониманию процессов возникновения правомерного поведения, влияние на него путем применения соответствующих средств правового воздействия на поведенческие составляющие.

Ключевые слова: правовое воздействие, неправомерное поведение, правосознание, правовое поведение.

Summary. The mechanism of legal influence and his constituents is described in this research. The structure of sense of justice and legal behavior is exposed. In research intercommunication is shown between the system of right, sense of justice and behavior. Also, the legal information channels from the sources to the legal consciousness, its processing,

the formation of the image of lawful behavior in mind, its manifestation in real life have been described. The findings lead to the understanding of the processes of occurrence of lawful behavior, influence on it through the use of appropriate means of legal influence on the behavioral components.

Key words: legal effect, misconduct, legal, legal behavior.

Вступ

Право є невід'ємною частиною соціального впливу на поведінку людей, яке не обмежується тільки зовнішньо словесно-документальним оформленням вираження волі суспільства щодо правомірної поведінки. Право – це діюча система, яка здатна активно впливати на свідомість людини. В цьому сенсі праву властиві ідейно-виховні методи мотивації особистості до правомірної поведінки, внаслідок чого забезпечується, відповідно до принципів та положень права, правомірний характер людської поведінки. В цьому контексті зміст дії права охоплює всі компоненти правової системи, які детермінують експансію моделі правомірної поведінки у суспільну практику скрізь свідомість.

Закладені у норми права суспільні моделі поведінки, в першу чергу, проходять крізь свідомість особи. Інформація сприймається, оцінюється, обробляється. У процесі обробки інформації відбувається оперування образами, виконуються розумові дії (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, класифікації, інші логічні операції). Лише після сприйняття необхідної інформації про запропоновану модель поведінки, вона може проявитися в оточуючому особу середовищі.

Тим самим ми виходимо за межі парадигми «веління – поведінка», де вплив права скоріше уявляється як реакція правових заходів на неправомірну поведінку.

Включаючи у сферу права свідомість, ми отримуємо динамічний ланцюг дії права: «суспільство – норми права (система права) – свідомість (правосвідомість) – поведінка».

Впроваджуючи у внутрішній світ особи позиції держави про дозволену та необхідну моделі правомірної поведінки, виховуючи повагу до права, надаючи інформацію про правові орієнтири та інші правові цінності, право здатне впливати на поведінку людини. У цьому сенсі право стає «духом», який бере участь у внутрішніх психологічних процесах особи, зокрема: виправляє деформацію правосвідомості, зменшує правовий інфантилізм, дилетантизм, ідеалізм, нігілізм. Наслідком такого впливу є прояв правомірної поведінки у суспільстві.

Враховуючи вищенаведене, доцільно виокремити елементи із таких складних відокремлених систем як суспільство, право, людина, поєднати їх в єдиний правовий конструкт, дослідити їх внутрішню структуру та взаємний вплив, відстежити шляхи передачі та перетворення правової інформації у правомірну поведінку.

Певні питання проаналізовані в роботах С. С. Алексєєва, В. К. Бабаєва, М. І. Байтіна, Ю. А. Ведернікова, К. Г. Волинка, Ю. І. Гревцова, В. В. Груздева, Н. А. Гущиної, А. М. Денисової, Є. П. Ілліна, Ю. Ю. Калиновського, В. В. Касьянова, К. В. Килижекової, В. М. Кудрявцева, Л. О. Макаренко, А. В. Манойло, Г. В. Маль-

цева, О. В. Малька, В. В. Москаленко, В. С. Нерсисянца, Л. Є. Орбан-Лембрик, Н. Г. Осухової, Л. І. Петражицького, П. М. Рабиновича, С. Л. Рубинштейна, О. Ф. Скакун, Л. І. Спиридонова, О. Д. Тихомирова, Ю. А. Тихомирова, Ю. М. Оборотова, Л. Фрідмен, О. В. Харченко, Ф. Шандора та інших, проте, в аспекті досліджуваного об'єкта, вони носять скоріше фрагментарний ніж системний характер.

Актуальність дослідження зумовлена потребою практиків у свідомому розумінні соціально-правових механізмів впливу на загальну людську поведінку у суспільстві.

§ 1. Механізм формування моделі правомірної поведінки у правовій свідомості особистості

Початок формування правомірної поведінки у свідомості особи доволі важко визначити, оскільки право має властивість діяти за колом. Зокрема, право є виразом волі суспільства або певної його спільноти; воно виражає погляди та настанови суспільства чи суспільної групи. Крізь призму свого бачення суспільство спроможне отримати юридично формалізовані вимоги стосовно правопорядку, правил поведінки тощо, іншими словами, право стає однією з форм об'єктивації суспільного буття. Правові ідеї, які об'єктивувалися в системі правових норм і «одухотворяють» правову організацію юридичних відносин, перетворюються в переконання тих, хто формує на їх базисі нові норми права, застосовують чинне право, керуються ним у повсякденній діяльності, дотримуються, використовують і виконують його. У той же час, під впливом права, одночасно з іншими чинниками, формуються ідеї, погляди та настанови суспільства, які будуть в подальшому формалізовані.

На наш погляд, доцільно почати з джерел права, тобто з зовнішнього вираження і закріплення норм права, які мають загальнообов'язкове значення. На побутовому рівні вони сприймаються у вигляді певної сукупності законів, в яких встановлені певні правила поведінки. Ці правила мають бути виконані, інакше державою будуть застосовані заходи державного примусу. В цьому сенсі право сприймається суспільством більше як інституційне утворення, тобто нормативний регулятор поведінки (писане право).

Але, суть права значно глибша. Будь-яка система права є формою вираження загальної думки, волі певної спільноти людей щодо моделі соціально значимої поведінки, у цьому сенсі право виступає в якості інтелектуально-духовної «іпостасі».

Ці два виміри права поєднуються у догмі права, зовнішнім виразом якої є закони, правозастосовні акти та інші документи. Проте, сама по собі догма нікчемна, вона має проявлятися у правовому житті, реалізовуватися у соціально-значимих діях. Для цього право має бути діючим.

Ю. М. Оборотов звертає увагу, що традиційно проводять межу між дією права у вигляді правового впливу та правового регулювання. Правовий вплив розглядається як ціннісно-орієнтований вплив права на свідомість і поведінку людей [1, с. 187–188].

Отже, треба звернути увагу на те, що право не тільки має регулювати суспільні відносини, але й здійснювати такий вплив на людську свідомість, наслідком якого буде формування позитивного ставлення, поваги і довіри до права та спрямованості на вчинення правомірної поведінки. З цих позицій, право сприймається як формоутворююча система, яка виконує загальну соціальну функцію з формування правових цінностей, принципів та бажаних форм поведінки.

За іншої позиції, продовжує означений вище учений, правове регулювання розглядається, як одна зі сфер правового впливу на свідомість і волю людей, суспільні відносини, коли застосовуються безпосередньо юридичні засоби впливу: правові норми, правовідносини, акти реалізації суб'єктивних прав і обов'язків.

Безумовно, у контексті теми, потрібно звернути увагу на те, що свідомість часто виноситься за межі предмета правового регулювання. Наприклад, О. Ф. Скакун зазначає: «Предмет правового регулювання – це сукупність якісно однорідних суспільних відносин, урегульованих правовими нормами» [2, с. 258].

Проте, між правовим регулюванням і свідомістю людини існує нерозривний зв'язок, який виражає якість сприйняття закріплених у правових нормах правил поведінки.

Невипадково Г. В. Мальцев звертав увагу на не вирішеність фундаментального питання щодо процесу взаємодії механізмів психічної регуляції і правового регулювання. Вчений вважає, що юристи повинні звертатися до матеріалів вивчення процесів психічної регуляції, маючи на увазі предмет правового регулювання, тобто необхідно з'ясувати, як правові значимі вчинки формуються в психології людини, як під впливом норм та інших зовнішніх регулюючих факторів, вони визначаються в актах правової поведінки [3, с. 122].

Правовий вплив здійснюється в певних сферах, завдяки чому виокремлюють основні його напрямки, що визначаються через характеристику основних рівнів права. Серед таких рівнів виокремлюють рівень сприйняття (існування) права та рівень соціально-правових дій (реального функціонування права).

На рівні сприйняття права, останнє надає індивіду відомості про правомірне (належне, дозволене, заборонене) у поведінці. Це надає людині можливість правильно орієнтуватися в навколишньому світі та комфортно існувати, врешті-решт це дозволяє індивіду приймати рішення, які відповідають вимогам закону. Дозволяючи чи забороняючи певні види поведінки, право сприяє формуванню у людей позитивної ідеології: поглядів, переконань, ідеалів, тим самим виробляє у людини усвідомлене прагнення до правомірної поведінки, яке, як правило, заохочується державою. Обмежуючи індивідуальну свободу особистості і встановлюючи санкції для правопорушників, право, з одного боку, переконує людей в необхідності утримуватися від неправомірних діянь, з іншого боку, надає людині впевненість у безпосередній зацікавленості в правомірній поведінці.

Другий рівень – це рівень соціально-правових дій (реального функціонування). Цей рівень є показником ефективності впливу права при сприйнятті інформації. Всі напрямки, зокрема: інформаційний, ціннісно-орієнтовний, психологічний, культурний, ідеологічний, можуть реалізовуватися в поведінці людей. Даний рівень відображає ту стадію дії права, коли воно реалізує внутрішній потенціал, стверджуючи себе в якості реальної соціальної сили.

Проте, для реалізації моделі правомірної поведінки повинен бути інструмент – механізм правового впливу, за допомогою якого здійснюється втілення змісту правових норм у свідомість і поведінку особистості.

Якщо звернутися до складових механізму правового впливу, то видається, що необхідне розглядати це питання в аспекті впливу не на зовнішні поведінкові акти, а на внутрішню поведінкову структуру, на властивості особистості, що визначають її поведінку в цілому. В цьому сенсі доречно звернути увагу на перелік засобів механізму правового впливу, запропонований В. В. Груздевим: «...якщо приймати до уваги не зовнішні поведінкові акти, а внутрішню структуру поведінки, то в механізм правового впливу входять принципи, правосвідомість, правотворчість, нормативно-правова основа і правовідносини» [4, с. 308].

Ю. К. Толстой виокремлює три стадії впливу норм права на поведінку людей. Перша стадія – це стадія визначення правоздатності; друга стадія – це здійснення правомірних дій, які спрямовані на досягнення правового ефекту, зокрема на створення правовідносин (означений вище автор умовно називає цю стадію – стадія юридичного факту); третя стадія – правовідносини [5, с. 6–7]. На кожній стадії норми права мають власну специфіку впливу на поведінку людини. На першій стадії норми права ще не регулюють поведінку, вони лише впливають на свідомість та волю, вказуючи їм, які дії можна або мають здійснюватися та дії, від яких потрібно утримуватися. Починають норми права упорядковувати поведінку лише на стадії юридичного факту і закінчують регулювання з моменту припинення правовідносин внаслідок реалізації власних прав і виконання обов'язків. Проте виникають ситуації, коли в силу об'єктивних або суб'єктивних причин суб'єкт не в змозі реалізувати власні права, передбачені у нормах права. У цьому випадку доцільно розглянути питання про дієвість права на цьому рівні. Цілком логічно, що у таких ситуаціях право має діяти, сприяти подоланню перешкод на шляху реалізації особами власних суб'єктивних прав. Іншими словами, мають бути суб'єкти, які, у випадках, встановлених законом, наділені повноваженнями вирішувати конкретні правові ситуації, застосовуючи певні норми права, зокрема: визначати правове становище суб'єктів, їх правоздатність, компетенцію, повноваження, роз'яснювати правові та інші поняття. За своєю суттю це є певний етап, який передуює реалізації суб'єктами власних прав та обов'язків. У цьому випадку якраз і простежується вплив права на рівні реалізації правових норм, коли правозастосування полягає у застосуванні правомочними особами дій, які мають виражатися у актах застосування права. Як наслідок, у таких випадках поєднуються засоби правового впливу з су-

б'єктами, які використовують ці засоби для досягнення правових цілей, а це, за своїм змістом, вже є механізмом правового впливу, оскільки він включає не тільки засоби, але і суб'єктів. Як зазначає Ю. М. Оборотов: «Механізм дії права не може функціонувати поперед усім без професіонально підготовлених суб'єктів» [1, с. 188].

Для розуміння того, яким же чином модель поведінки «доходить» адресатові, на наш погляд, доречно використовувати термін «канал». Як зазначає В. І. Червонюк: «...дія права, це ті канали, за допомогою яких нормативний зміст права, його світоглядний потенціал, або «дух» законів, проникає в свідомість людей, формує позицію по відношенню до правових інститутів, впливає на їх поведінкові установки, реалізується в правовій поведінці» [6, с. 299]. У правову сферу цей термін введено завдяки працям В.Н. Кудрявцева [7, с. 72] та С. С. Алексєєва [8, с. 210].

У науковій літературі виокремлюють три канали (напрями), за допомогою яких передаються настанови права. Це інформаційний, ціннісно-орієнтовний та регулятивний.

Інформаційний напрям проявляється тоді, коли юридична норма повідомляє адресатам про те, що вимагає від них право, що очікує від них суспільство і держава, оскільки воно представляє колективні інтереси. Інформаційний аспект властивий будь-якому нормативному акту: юридичні норми сповіщають суб'єктів про те, на що вони мають право, і про те, що їм заборонено, про відповідальність за порушення вимог права і про заохочення в разі досягнення певних результатів. Вони інформують людей про правила поведінки в усіх сферах суспільства: в побуті, в економіці, політиці.

Ціннісно-орієнтовний напрям впливу права на поведінку людей надає оцінку різним варіантам людської поведінки, спрямовуючи поведінку до одних моделей поведінки та ставлячи перепони іншим.

Проте, будь-яка нормативна система, що діє в суспільстві, повідомляє про правила поведінки і орієнтує на певні правові цінності, в той час як юридичному впливу притаманна правова нормативність, загальнообов'язковість, застосування заходів примусу.

Більшість авторів, які ведуть дискусії про правовий вплив, вважають за краще вести мову не про канали, а про форми правового впливу. Проте, по відношенню до інформаційного та ціннісно-орієнтовного впливу, на нашу думку, доречно використовувати термін «канал», це дозволяє не тільки розуміти напрям і межі дії впливу, але дозволяє значно розширити методи дослідження, застосовуючи менш властиві для права підходи.

У сьогоdnішній час соціальні системи немислимі без інформації. Якщо вважати, що інформаційна роль права, насамперед полягає в тому, щоб повідомити адресатам вимоги держави, то правову інформацію можна сприймати як певні кодовані сигнали, що доводяться до свідомості особи.

В теорії комунікацій (від лат. communication – повідомлення, передача) під змістом впливу традиційно розуміється певним чином створене повідомлення,

яке має на меті схилити адресата впливу до заданих змін у об'єкті впливу. При цьому, повідомлення передбачає ретельний відбір і структурування інформації [9, с. 38].

Правова інформація, за дослідженнями С.О. Харченко, – це знакові комбінації у формі відомостей та/або даних, що є об'єктами публічного або приватного інтересу. Поняття правової інформації, об'єднує у собі такі особливості: 1) закріплює, що інформація має знакову форму, яка охоплює всеосяжність форм фіксації та передачі інформації у людському суспільстві; 2) підтверджує, що інформація має смисл, є цінною та корисною; 3) не має прив'язки до обов'язкової здатності бути закріпленою на матеріальному носії або відображеною в електронній формі; 4) враховує поділ на ієрархічні рівні інформації [10, с. 120].

На думку К. В. Кіліжекової, яка використовувала інформаційно-кібернетичний підхід до дослідження суспільних зв'язків, взаємний обмін соціальної інформації: «суспільство – індивід», «індивід – група», «група – група» та інші, відбувається за каналами зв'язку, від системи, яка генерує інформацію (наприклад колективна свідомість), на систему, яка її сприймає і переробляє (наприклад індивідуальна свідомість). Кінцевою метою інформаційного процесу є належна поведінка [11, с. 100].

Передача інформації (сигналів) від однієї системи до іншої через посередництво спеціальних матеріальних носіїв, згідно теорії комунікацій, є необхідною передумовою функціонування і розвитку всіх соціальних систем, бо вона забезпечує вплив на поведінку людей.

Таким чином, інформаційний, ціннісно-мотиваційний вплив права, з певною долею умовності, можна розуміти, як донесення по інформаційному каналу створеної правової інформації від автора цієї інформації до адресата впливу, яка має на меті схилити останнього до правомірної моделі поведінки.

§ 2. Правова поведінка як зовнішній прояв правосвідомості

Ф. Шандор зазначає, що найбільш ґрунтовний опис свідомості подає Є. Петушкова, зазначаючи, що традиційно свідомість вважається одним із фундаментальних понять психології, філософії та соціології. Це поняття протистоїть, у контексті суб'єктно-об'єктної опозиції, поняттю Буття як суб'єктивне – об'єктивному. Притому в рамках матеріалістичної традиції поняття «свідомість» характеризує системний компонент людської психіки.

Функціонування свідомості забезпечує людині можливість виробляти узагальнені знання про зв'язки, відношення, закономірності об'єктивного світу, ставити мету й розробляти плани, що передують її діяльності в природному і соціальному середовищі, регулювати та контролювати емоційні, раціональні і предметно-практичні відносини із дійсністю, визначати ціннісні орієнтири власного буття і творчо перетворювати умови свого існування.

Свідомість є внутрішнім світом почуттів, думок, ідей та інших духовних феноменів, які безпосередньо не сприймаються органами чуття і принципово

не можуть стати об'єктами предметно-практичної діяльності ні найсвідомішого суб'єкта, ні інших людей [12, с. 77].

З точки зору психології, свідомість уявляється як певна внутрішня властивість людини, що є проявом суб'єктивної реальності, у якій відбивається реальність об'єктивна, існуюча поза межами свідомості і не залежна від неї. В цьому і проявляється парадокс психічного: воно, водночас, є реальною стороною буття і відображенням реального, тобто сполученням реального та ідеального. З одного боку свідомість є продуктом та залежною складовою органічного життя індивіда, а з іншого боку – відображенням навколишнього, зовнішнього світу. Ці два аспекти, представлені в єдності та взаємозалежності у свідомості як переживання і знання: «свідомість конкретної живої особистості – це єдність переживань та знань» [13, с.17].

У науці традиційно виокремлюють індивідуальну і суспільну свідомості, витоком цих понять вважають твори Георга Гегеля, однак, замість цього терміну він використовував поняття Абсолютний Дух.

Суспільна свідомість є сукупністю ідеальних форм: суджень, понять, поглядів, ідей, уявлень, теорій, які охоплюють і відтворюють суспільне буття, вони утворені і утворюються людством у процесі освоєння навколишнього середовища.

Індивідуальна свідомість більш багатогранна, більш конкретна ніж суспільна, адже вона включає в себе властиві певній людині особливості, що формуються на основі специфічних особливостей її конкретного буття. Важливо зауважити, що свідомість індивіда охоплює не тільки знання, а й ставлення до буття, діяльності і самої свідомості. Суспільна свідомість абстрагується від тих чи інших конкретних характеристик, властивостей індивідуальної свідомості, вона вбирає в себе найбільш загальне, значиме, суттєве. Тим самим суспільна свідомість підноситься над свідомістю індивідів. Разом з тим суспільна свідомість може існувати за умови наявності конкретних її носіїв. Без основних носіїв – конкретних людей – суспільна свідомість неможлива. Тому суспільна свідомість існує і повноцінно функціонує в індивідуальному і через індивідуальну свідомість.

У правознавстві використовують термін «правосвідомість». Потрібно звернути увагу на те, що сама правосвідомість не існує в «чистому» вигляді, фактично її неможливо механічно від'єднати від інших видів свідомості (політичної, моральної тощо), проте, у правовій свідомості є певні специфічні риси, які дозволяють розглядати її, як відносно самостійне явище.

В. В. Касьянов і В. М. Нечипуренко розуміють правосвідомість як якісний рівень знання права, розуміння його необхідності та його участь у внутрішній мотивації вчинків і дій [14, с. 180].

О. В. Петришин під правосвідомістю розуміє сукупність почуттів, емоцій, настанов, ідей, концепцій, теорій за посередництвом яких відображається правова дійсність, формуються ставлення до права та юридичної практики, ціннісна орієнтація щодо правової поведінки, бачення перспектив і напрямів розвитку правової системи [15, с. 147].

Г. П. Клімова, посилаючись на Н. Юрашевича, пише: «Правова свідомість – система почуттів, звичок, уявлень, оцінок, поглядів, теорій, ідей суб'єктів права (носіїв правосвідомості), що відображають правову дійсність і оцінне ставлення до неї (до соціально-правових настанов і ціннісних орієнтацій суспільства, до минулого, сучасного або очікуваного права) і виконують завдяки цьому роль своєрідного регулятора їх поведінки в юридично важливих ситуаціях» [16, с. 120].

Правосвідомість має відповідну структуру, яка, зокрема, включає правову ідеологію та правову психологію.

Рационально-ідеологічна частина правосвідомості представляє собою результати індивідуального або групового теоретичного, наукового осмислення правових явищ, представлених у формі правових знань, принципів, ідей, теорій, концепцій.

Друга частина правосвідомості являє собою систему почуттів, емоцій, настроїв і переживань, що виникають у людей під впливом права, з приводу правової дійсності [17, с. 330].

Проте, як зазначав Л. Фрідмен, в будь-якій правовій системі ключовим елементом є реальна поведінка – те, як насправді вчиняють люди [18, с. 166]. Це та поведінка, вчинки якої спостерігаються, це ті дії або їх послідовність, які впливають на іншу особу або певну групу осіб.

Між правосвідомістю і правовою поведінкою є певна залежність. Внутрішня активність у вигляді сформульованого задуму, ідеї, чогось запланованого може зовнішньо проявляється у формі поведінки, вчинку, і, як зазначав Л. І. Петражицький, право має сильний виховний вплив на індивідуальну і масову психіку, викликаючи соціально бажану поведінку і не допускаючи протиправної суспільної поведінки [19].

На думку Ю. А. Ведернікова, правова поведінка – це вольова сторона правосвідомості, яка являє собою процес перетворення норм права у реальну правову поведінку [20, с. 324].

Фундаментально взаємозв'язок внутрішнього й зовнішнього дослідив С. Л. Рубінштейн, який зазначав, що будь-який вплив одного явища на інше переломлюється через внутрішні властивості того явища, на яке цей вплив здійснюється. При цьому результат такого впливу не тільки залежить від явища, яке на нього впливає, а й від природи, від власних внутрішніх властивостей того предмета або явища, на який цей вплив справляється. При цьому, за Леонтьєвим, внутрішнє (суб'єкт) діє через зовнішнє і цим само себе змінює. О. В. Киричук і В. А. Роменець зазначають, що суб'єкти життя виступають лише як такі, що володіють «самостійною силою реакції», але ця сила може діяти лише через зовнішнє. У цьому зовнішньому і відбувається перехід можливості у дійсність: її конкретизація, розвиток і збагачення, тобто її перетворення, які суть перетворення і самого суб'єкта, її носія. Тепер у вигляді перетвореного суб'єкта він і виступає як такий, що змінює, переломлює у своїх поточних справах зовнішні впливи. О. М. Ткаченко, на наш погляд, вдало поєднав ці два підхо-

ди: «зовнішнє через внутрішнє» та «внутрішнє через зовнішнє», де певним чином вирішуються психологічні проблеми зовнішнього й внутрішнього. Він пропонує використовувати принцип детермінізму: психіка суб'єкта детермінується продуктами актуальної і постактуальної взаємодії з об'єктом і сама виступає важливою детермінантою поведінки людини [21, с. 25–26].

Зовні поведінка проявляється у практичних діях, але у праві, поряд з поняттям діяльність, використовується поняття бездіяльності, що також за своєю сутністю, є впливом на зовнішнє середовище. Н. Ю. Фролова, посилаючись на В. Н. Казакова, зазначає, що «бездіяльність є, так само, як і діяльність, формою поведінки, яка є волевиявленням суб'єкта. З психофізіологічної точки зору бездіяльність має ті ж самі властивості, що і діяльність – це поведінка особи, яка перебуває під контролем свідомості та має вольовий характер» [22, с. 17].

Розуміння правової поведінки у праві обмежується такими критеріями як: її соціальна значущість, її вираження назовні, усвідомленість таких дій [23, с. 254].

Так, М. В. Цвік вказує, що правова поведінка характеризується: соціальною значущістю, психологічною характеристикою, юридичною ознакою, здатністю викликати юридичні наслідки, динамічною ознакою [24, с. 353].

Соціальна значущість поведінки людей полягає в тому, що вчинки пов'язані з системою суспільних відносин і мають властивість впливати на неї. Всякий вчинок несе за собою реакцію оточуючих у вигляді: або схвалення, або засудження. У цьому і проявляється соціальна оцінка поведінки, яка може бути або суспільно-корисна, або суспільно-небезпечна (шкідлива). Іншими словами, поведінка з точки зору інтересів суспільства, особи, держави може оцінюватися як соціально корисна чи соціально шкідлива.

Психологічна ознака обумовлена тим, що людина є носієм свідомості та волі і контролює власну поведінку. Здійснюючи певні дії в правовій сфері, суб'єкт співвідносить її з нормами і цінностями. Залежно від цього і приймається рішення, визначається напрямок поведінки.

Суть юридичної ознаки полягає в наявності певних юридичних засобів регламентації правової поведінки, її зовнішніх (об'єктивних) і внутрішніх (суб'єктивних) властивостях. Правова поведінка певним чином контролюється державою в особі її правозастосовних та правоохоронних органів. Правова поведінка тягне за собою юридичні наслідки. Юридичні наслідки правомірної поведінки виражаються у формі різного роду заохочень, неправомірною тягне за собою юридичну відповідальність. Динамічна ознака полягає в тому, що тільки конкретний свідомо-вольовий вчинок (дія або бездіяльність) суб'єкта права у сфері правового регулювання будь-яких відносин може оцінюватися з точки зору права як правомірний чи неправомірний і викликати юридичні наслідки на підставі правових норм

У теорії права виділяють наступні види правової поведінки: 1) правомірною поведінкою; 2) правопорушення; 3) зловживання правом; 4) об'єктивно протиправне діяння [25, с. 279–280]. На думку Т. М. Ямненко, три останні можна по-

єднати поняттям «неправомірна поведінка» [26, с. 124]. С. Башук, залежно від соціального змісту та правової оцінки, поведінку поділяє на: 1) правомірну поведінку – таку, що є соціально корисною і відповідає нормам та принципам права; 2) неправомірну поведінку, яка у свою чергу включає: правопорушення – протиправне, винне, соціально шкідливе діяння; об’єктивно неправомірне діяння – протиправне, безвинне, соціально шкідливе діяння; зловживання правом – діяння, що може формально відповідати нормам права, але є суспільно шкідливим, порушує права і законні інтереси інших осіб. Вищезазначений автор зазначає, що до ознак, за якими правомірна і неправомірна поведінка відрізняються, відносять: 1) різну (прямо протилежну) соціальну значущість правомірної і протиправної поведінки; 2) різну мотивацію цих видів правової поведінки; 3) різну правову регламентацію (правомірна поведінка зазвичай регламентується дозвоільними або зобов’язуючими нормами, протиправна – заборонними); 4) різні контролюючі функції держави по відношенню до цих видів поведінки і різні юридичні наслідки, які ними викликаються [27, с. 14].

Правомірна поведінка характеризується певними особливостями, зокрема: відповідає вимогам норм права; є бажаною для функціонування суспільства; має суб’єктивну сторону, яка знаходить свій вияв у таких складових чинниках, як мотив, міра усвідомлення можливих наслідків вчинку, внутрішнє ставлення особи до спричинених наслідків; знаходить своє закріплення в нормах у вигляді обов’язків, виконання яких забезпечується примусовою силою держави; форми реалізації правомірної поведінки пов’язані з формами реалізації права (дотримання, виконання, використання та застосування права) [25, с. 282].

У науковій або навчальній літературі іноді застосовується поняття складу правомірної поведінки. Слід звернути увагу на те, що це поняття, хоча і має велике прикладне значення, не слід відносити до кола ґрунтовно розроблених у загальнотеоретичній юриспруденції.

О. Ф. Скакун вважає, що у склад правомірної поведінки входять: суб’єкт, суб’єктивна сторона, об’єкт, об’єктивна сторона.

Суб’єктами права можуть бути фізичні та юридичні особи, які визнані дієздатними й деліктоздатними. Тобто здатними здійснювати свої права та обов’язки і нести юридичну відповідальність. У суб’єктивну сторону включаються: мотиви дії чи бездіяльності суб’єкта права, внутрішнє психічне ставлення до норм права і власного вчинку. Об’єктом є явища навколишнього середовища, на які спрямовані правомірні вчинки, це: матеріальні й нематеріальні блага, суспільні відносини. Об’єктивною стороною є зовнішня форма вираження правомірних вчинків: дія або бездіяльність; їхні корисні результати; причинний зв’язок між діяннями та їхніми наслідками [2, с. 457].

§ 3. Механізм формування правової поведінки

Виходячи з того, що індивідуальна правосвідомість проявляє себе у правовій поведінці, доцільно дослідити ті компоненти, впливаючи на які можливо вплинути і на поведінку особи.

Цей процес найдоречніше спостерігати за допомогою аналізу функцій правосвідомості. Функції правосвідомості відображають зовнішній і внутрішній прояви правосвідомості у системи суспільних відносин, визначають її соціальну цінність та місце у правовій системі [28, с. 177]

К. Волинка виокремлює: 1) пізнавальну, що націлена на пізнання правової дійсності і як наслідок – формування правових знань; 2) оціночну, за допомогою якої дається оцінка конкретним життєвим обставинам як юридично значимим; 3) регулятивну, що здійснює безпосередній вплив на поведінку людини, на суспільні відносини через правові знання, оцінки, почуття, мотиви і установки [29, с. 194–195].

Основним психологічним компонентом пізнавальної функції вважається інтелектуальний компонент, результатом функціонування якого є правова підготовка, її емпіричними показниками є рівень знань про право та вміння їх застосовувати. Основним психологічним компонентом оціночної функції є інтелектуально-емоційний, її результатом є ціннісне відношення до права, емпіричними показниками є оціночні судження або думки. Основним компонентом регулятивної функції є інтелектуально-емоційно-вольовий, результатом є правові установки, орієнтації [30, с. 187].

Установка – це неусвідомлюваний особистістю стан готовності до певної поведінкової діяльності. Виробляється установка найчастіше внаслідок досвіду – неодноразового повторення ситуацій, в яких особистість реагує певним чином [31, с. 201]. Теорія установки у свій час була розроблена психологом Д. Н. Узнадзе, який довів загальнопсихологічну готовність індивіда до реалізації активованої потреби в даній ситуації і встановив закономірності закріплення такої готовності під час неодноразового повторення ситуації, яка дозволяє задовольнити певну потребу [32, с. 708].

Сучасні науковці неоднозначно підходять до співвідношення схильності суб'єкта та певної ситуації, звертаючи увагу на те, що не завжди та чи інша установка схиляє до відповідної активності при настанні певної ситуації. Л. Е. Орбан-Лембрик пише, що вихід з цієї ситуації знайшов М. Фішбейн, який розглядав установку, засвоєну у процесі навчання, як схильність індивіда до реакції і стверджував, що поведінка людини значною мірою перебуває під контролем змінних, що відрізняються від установки індивіда стосовно конкретного об'єкта (мотиваційних, нормативних, ситуативних змінних). Замість передбачення впливу установки на поведінку, він зосередився на дослідженні впливу поведінки на установку. Тобто його модель прогнозувала не поведінку, а поведінковий намір суб'єкта щодо реалізації певного акту. Цей намір стосувався саме дії, а не об'єкта – стимулу установки. У такому розумінні установка втрачає свій соціальний зміст і перетворюється на індивідуальну поведінкову реакцію, засвоєну за схемою «стимул – реакція» [33, с. 272].

В юриспруденції запропоновані власні дефініції щодо правових установок, так, О. Ф. Скаун відзначає, що правова установка є готовністю особистості про-

явити активність в області пізнання і реалізації права. Вона являє собою конкретну програму поведінки в певних умовах, яка формується з усіх належних суб'єкту правових (правомірних та протиправних) знань, оцінок, суджень, настроїв, звичок, навичок, сподівань, ставлень до кого-небудь або чого-небудь, що переходять в інтереси та прагнення. Виникнення правової установки передбачає: 1) інформованість про норму права; 2) розуміння її суті; 3) оцінку, тобто ступінь схвалення норми права; 4) ставлення до прав інших осіб; 5) емоційні переживання щодо функціонування норми права; 6) готовність до дії [2, с. 464–465].

На становлення, формування та фіксацію правових установок громадян значно впливають соціально-психологічні чинники, явища, процеси, які утворюють зовнішнє середовище такого впливу. Це середовище обумовлює механізми позитивного і негативного впливу на думки, наміри, почуття індивідів, які засвоюють, осмислюють, аналізують, узагальнюють все різноманіття правової інформації, що адресується суб'єкту. Можна стверджувати, що установка, як цілісне явище, формується на основі власного досвіду та досвіду отриманого від інших людей.

Як ми вже раніше зазначали, установки в психології відносяться до сфери несвідомого. У той же час, мотиви завжди усвідомлені і їх можна зрозуміти. Вивчення мотивів, мотиваційних процесів з точки зору психології має виключно важливе значення, оскільки ними закладається основа, фундамент подальшої поведінки суб'єкта.

А. Маслоу визначає, що поведінка особистості мотивована певною системою потреб, що виникають у певній послідовності і ієрархічно впорядковані: фізіологічні потреби; потреба у безпеці та захисті; потреба в належності та любові; потреба в самоповазі; потреби особистого самовдосконалення [34, с. 47]. Але наявність потреб лише передумова будь-якої діяльності, потреба, сама по собі, ще не здатна надати дії певну спрямованість. Спрямованість надає предмет, який відповідає даній потребі. В свідомості конкретної людини певний предмет, який здатен задовольнити потребу, жорстко не записаний. До свого першого задоволення потреба «не знає» свого предмета, він ще повинен бути виявлений. Тільки в результаті такого виявлення потреба набуває свою предметність, а сприйманий предмет виконує свою спонукальну і направляючу функцію, означене стає мотивом.

У широкому сенсі мотив є спонукальною причиною, приводом до дії, аргументом на користь чого-небудь; в психології – потреба, інстинкт, потяг; в кримінології – внутрішній стан особистості, яке визначається її потребами, спонуканням до активних дій для досягнення злочинної мети [35, с. 508].

Є. П. Іллін зазначає, що «процес формування мотиву як підстави дії, вчинку і спонукання до них, починається з виникнення потреби особистості і закінчується виникненням наміру і спонукання до досягнення мети, якщо ця мета необхідна людині. Між цими двома психологічними феноменами розташовується проміжний етап мотиваційного процесу, в якому актуалізуються наявні у лю-

дини психологічні створення, що забезпечують обґрунтований вибір їм предмета і способу задоволення потреби (особистісні диспозиції)» [36, с. 84].

Процес формування мотивів у самому спрощеному вигляді можна представити наступним чином:

- Усвідомлення спонукання.
- Прийняття мотиву, оскільки щоб усвідомлене спонукання перетворилося на особистісний мотив, воно повинно бути внутрішньо прийняте людиною.
- Реалізація мотиву, спонукальна функція поєднується з функцією задоволення потреби.
- Мотив закріплюється в характері людини, перетворюється на властивість особистості.
- Актуалізація потенційних спонукань, тобто їх вияв, як рис особистості, в умовах внутрішньої або зовнішньої необхідності [37, с. 166–168].

Проте, як зазначає Є. П. Іллін, оскільки суб'єкт створює мотиви сам, то у процесі виховання формувати мотиви неможливо. Можливо лише сприяти цьому процесу. У процесі соціалізації особистості формується «матеріал», який в подальшому буде використовуватися для мотивації того або іншого вчинку. Такими матеріалами є: інтерес, схильність, принципи, установки, самооцінка, формування яких входять у виховну функцію права. Зовні формуються не мотиви, а мотиватори. Цей вплив може мати вид прохання, вимоги, поради та приймати характер інформування, інструктування, стимулювання та заборони [36, с. 89].

Мотиви правомірної поведінки особистості можуть бути різними: переконаність у справедливості та корисності приписів норм права; відповідальність перед суспільством і державою за вчинки; усвідомлення громадянського обов'язку; егоїстичний особистий інтерес; вчинення звичних для особи дій; прагнення діяти як усі; страх перед відповідальністю тощо.

Про злочинну (делінквентну, від лат. *delinquens* – правопорушник) поведінку, як різновид відхилень у поведінці, кажуть тоді, коли суб'єкт вибирає протиправний спосіб задоволення потреб, бажань, зокрема: для зняття психічної напруженості застосовує фізичну силу або зброю з метою нанесення травми, каліцтва або позбавлення життя. Є. П. Іллін, посилаючись на В. М. Кудрявцева, пише, що «знання мотивів злочинної поведінки полегшує планування заходів індивідуальної профілактики і прогнозування майбутньої поведінки суб'єкта, дає уявлення про зміст, глибину та ступеня стійкості його антигромадських поглядів; в ряді випадків знання мотивів дозволяє судити про умови формування особистості, а також про ситуацію, в якій виник злочинний намір» [36, с. 245].

Формування у населення схильності до правомірної поведінки передбачає використання таких методів впливу як переконання, правове виховання, профілактика злочинів та інше, а також спеціального інструментарію з донесення до розуму і почуттів кожної людини правових цінностей та перетворення їх на особисті переконання і внутрішні орієнтири поведінки.

Якщо звернутися безпосередньо до правового виховання, то у його механізмі можна виділити наступні складові: суспільна правова свідомість; система права (певна сукупність норм); форми і засоби правового виховання; правосвідомість суб'єктів. На рівні перших трьох складових правова інформація має характер дескриптивної інформації, четверта складова вже проскрипційного характеру. Серед складових механізму правового виховання значну роль відіграють засоби правового виховання – це ті чинники, за допомогою яких передається інформація про право, про закони, про різноманітні події чи фактори, що мають юридичне значення та впливають на формування активної правової позиції індивідів. Слід зазначити, що потреба в інформації є необхідною базовою потребою особистості, а інформаційні впливи – це необхідна умова існування суспільної та індивідуальної свідомості. Суспільство транслює людині норми, цінності, установки і стереотипи поведінки за допомогою ЗМІ, кінематографу, літератури, мистецтва, пропаганди, агітації тощо. Крім того, все це є джерелами, що формують інформаційно-правове середовище, яке включає в себе інформаційні канали, інформаційні впливи різного роду, які відчуває людина. При цьому, інформація, відірвавшись від об'єкта відображення, стає змістом пам'яті, бере участь у психічних процесах, формує уявлення, знання, вміння, навички. Іншими словами носить психологічний характер і бере участь у визначенні людиною власної поведінки. Інформаційний вплив вважається ефективним, коли він змінює психологічні властивості, стан і модель поведінки особистості.

Висновки

Суспільство, більшою чи меншою мірою, бере участь у формуванні установок особистості та норм поведінки, у визначенні і закріпленні загальнообов'язкових моделей поведінки у нормах писаного права, що дає можливість усвідомити загальнолюдські цінності та дотримуватися їх в поведінці.

Система уявлень, оцінок, поглядів носія свідомості, що відображає правову дійсність і оціночне ставлення до неї є правовою свідомістю. Остання має складну структуру, яка включає в себе правову ідеологію, правову психологію. Свідомість особистості проявляє свою суть у правовій поведінці, це обумовлює напрям впливу права. Право має спрямовувати власний вплив на компоненти, які впливають на поведінку, що дозволить зменшити загальну кількість проявів неправомірної поведінки у суспільстві.

У людини всі спонукальні сили проходять через її внутрішній світ, перетворюються в спонукання її волі. Одними з основних компонентів, що впливають на поведінку, є правові установки та мотиви. Під правовою установкою розуміють конкретну програму поведінки в певних умовах (юридично значущих), а під мотивом спонукальну причину, приводом до дії, аргументом на користь чого-небудь. На становлення, формування та фіксацію правових установок громадян впливають соціально-психологічні чинники, правові явища, процеси, що утворюють зовнішнє середовище такого впливу. Правовий інтерес, схильність,

принципи є тим «матеріалом» за допомогою якого право допомагає особі сформувати мотиви правомірної поведінки.

Для реалізація моделі правомірної поведінки у суспільстві використовується механізм правового впливу, який сприяє формуванню у свідомості прообразу правомірної поведінки та схиляє людину проявити її у суспільстві.

У правовій доктрині виокремлюють юридичні та неюридичні засоби впливу, зокрема виокремлюють: принципи, правосвідомість, правотворчість, нормативно-правову основу і правовідносини.

Правовий вплив має багаторівневу структуру, зокрема правовий вплив проявляється на рівні сприйняття права та на рівні реалізації права. Норми, цінності, установки і стереотипи щодо правомірної поведінки транслуються за допомогою ЗМІ, кінематографу, літератури, мистецтва, пропаганди, агітації тощо.

Все це є засобами формування інформаційно-правового середовища, яке включає в себе інформаційні потоки, канали впливу, які відчуває людина. При цьому, інформація «відіравшись» від об'єкта відображення, стає змістом пам'яті, бере участь у психічних процесах, формує уявлення, знання, вміння, навички. Іншими словами, вона носить психологічний характер і бере участь у визначенні людиною власної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Общетеоретическая юриспруденция: учебный курс: учебник/ [Ю. Н. Оборотов и др.; под ред. Ю. Н. Оборотова]; Нац. ун-т. «Одес. юрид. акад.». – О.: Фенікс, 2011. – 436 с.
2. Скакун О. Ф. Теория права и держави: Підручник. – 3-тє видання. / О. Ф. Скакун. – К.: Алерта, 2012. – 524 с.
3. Мальцев Г. В. Социальные основания права/ Г. В. Мальцев. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2007. – 800 с.
4. Груздев В. В. Вопросы соотношения правового воздействия и правового влияния / В. В. Груздев // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова. – 2011. – №2. – С. 297–310. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/users/profile/tags>.
5. Толстой Ю. К. К теории правоотношения [Электронный ресурс] / Ю. К. Толстой; Ленинградский государственный университет им. А. А. Жданова. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1959. – 87 с. – Режим доступа: <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=14842>.
6. Червонюк В. И. Теория государства и права: Учебник / В. И. Червонюк. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 704 с.
7. Кудрявцев В. Н. Право и поведение [Электронный ресурс] / В. Н. Кудрявцев. – М.: Юрид. лит., 1978. – 192 с. – Режим доступа: <http://www.law.edu.ru/article/article.asp?articleID=187200>.
8. Алексеев С. С. Теория права [Электронный ресурс] / С. С. Алексеев. – М.: Издательство БЕК, 1995. – 320 с. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/74640/>.
9. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу: Навчальний посібник для студентів вищого навчального закладу / В. В. Москаленко. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 448 с.
10. Харченко О. В. Поняття «інформація» в юридичній науці та законодавстві України / О. В. Харченко // Часопис Київського університету права – 2014. – №3 – С. 119–124.
11. Килижекова К. В. Структура и типы информационных каналов в обществе [Электронный ресурс] / К. В. Килижекова // Гуманитарный вектор – 2012. – № 3 (31). – С. 98–104. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/users/profile/tags>.
12. Шандор Ф. Поняття свідомості в сучасному філософському дискурсі / Ф. Шандор // Вища освіта України – 2011. – № 2 – С. 73–79.

13. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии [Электронный ресурс]: В 2 т. Т. I. / С. Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989. – 488 с. – (Труды д. чл. и чл.-кор. АПН СССР). – Режим доступа: http://elbib.gnpbu.ru/text/rubinshteyn_osnovy-obschey_-_psihologii_t1_1989/go,0;fs,1/.
14. Касьянов В. В. Социология права: Учебник / В. В. Касьянов, В. Н. Нечипуренко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. – 489 с.
15. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2014. – 368 с.
16. Клімова Г. П. Структурно-функціональний підхід до аналізу правосвідомості / Г. П. Клімов // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. – 2012. – № 3 (13). – С. 20 – 26.
17. Теорія держави і права / Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.; за заг. ред. Є. О. Гіди. – К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2011. – 575 с.
18. Фридмэн Л. Введение в американское право / Л. Фридмэн; перевод с англ. Г. Седуна. – М.: Прогресс, 1993. – 286 с.
19. Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности [Электронный ресурс] / Л. И. Петражицкий. – С.-Петербург, 1909. – Режим доступа: <http://www.allpravo.ru/library/doc108p/instrum4914/>.
20. Ведерніков Ю. А. Теорія держави та права: Навч. посіб. / Ю. А. Ведерніков, Ю. А. Папірна. – К.: Знання, 2008. – 333 с.
21. Основы психологии: Підручник / За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. – 4-те вид., стереотип. – К.: Либідь, 1999. – 632 с.
22. Фролова Н. Ю. Правомерное и неправомерное поведение как парные юридические категории: общетеоретический аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Наталья Юрьевна Фролова. – Белгород, 2010. – 197 с.
23. Козенко Ю. Феномен правової поведінки особи: спроба парадигмального осмислення / Ю. Козенко // Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи): статті учасників восьмого Міжнародного «круглого столу» (м. Львів, 7–8 грудня 2012 року). – Львів: Галицький друкар. 2013. – С. 245–256.
24. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвіка, О. В. Петришина, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х.: Право, 2011. – 584 с.
25. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, прав, конструкції та наук, концепції): Навчальний посібник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 400 с.
26. Ямненко Т. М. Поняття прав, правомірної та неправомірної поведінки суб'єктів фінансових правовідносин / Т. М. Ямненко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Випуск 1. Том 3. – С. 123–126.
27. Башук С. Правомірна поведінка в структурі соціальної поведінки / С. Башук // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 2. – С. 12–15.
28. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс: Навчальний посібник / В. М. Кириченко, О. М. Куракін. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 264 с.
29. Волинка К. Г. Теорія держави і права: Навчальний посібник / К. Г. Волинка. – К.: МАУП, 2003. – 240 с.
30. Юридична психологія: Підручник / Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та інші; За заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєва. – К.: КНХ 2007. – 360 с.
31. Сковорчевська Є. Л. Особливості визначення поняття «мотивація» та «установки» у вітчизняній психології / Є. Л. Сковорчевська // Вісник Харківського національного університету, Серія «Психологія», 2011. – № 981 – С. 199–203.

32. Философский энциклопедический словарь / гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – Москва: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.
33. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник: У 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування / Л. Е. Орбан-Лембрек. – К.: Либідь, 2004. – 576 с.
34. Маслоу А. Мотивация и личность: 3-е изд. / А. Маслоу; пер. с англ. – СПб.: Питер, 2008. – 352 с.
35. Тихомиров, Л.В. Юридическая энциклопедия /Л.В. Тихомиров, М.Ю. Тихомирова; 5-е изд., доп. и перераб.; под ред. М. Ю. Тихомировой. М., 2002.
36. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2002. – 512 с.
37. Крушельницька Я. В. Фізіологія і психологія праці: Підручник / Я. В. Крушельницька. – К.: КНЕУ, 2003. – 367 с.

Батан Юрій,

*фахівець 1 категорії науково-дослідної частини, аспірант
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ВПЛИВ ПРЕВЕНТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ПРАВА НА НЕПРАВОМІРНУ ПОВЕДІНКУ

Анотація. Дане дослідження присвячене превентивному механізму сучасного права та його впливу на неправомірну поведінку. Автор доводить, що превенція є метою правового регулювання. На виконання цієї мети виконується не лише охоронна, але і регулятивна функція права. Обґрунтовується, що превенція є синонімом до запобігання та складається з профілактики та припинення. Превенція є механізмом, який містить телеологічний, нормативний, інституційний, динамічний та ідеологічний елементи. Телеологічний елемент становлять превентивна мета й об'єкт превенції; нормативний – правові підстави; інституційний – суб'єкти, які повинні реалізовувати превентивну мету; динамічний – засоби, способи та процедури превенції; ідеологічний – цінності права, правова ідеологія, правова культура, правосвідомість, правова освіта, правове виховання.

Ключові слова: теорія права; превентивна мета (ціль); регулятивна функція; охоронна функція; телеологічний підхід; механізм правового регулювання; превенція, запобігання, попередження та профілактика правопорушень.

Аннотация. Данное исследование посвящено превентивному механизму современного права и его воздействию на неправомерное поведение. Автор доказывает, что превенция является целью правового регулирования. Во исполнение этой цели выполняется не только охранительная, но и регулятивная функция права. Обосновывается, что превенция является синонимом к предупреждению (предотвращению) и состоит из профилактики и пресечения. Превенция является механизмом, который содержит телеологический, нормативный, институциональный и динамический элементы. Телеологический элемент составляют превентивная цель и объект превенции; нормативный – правовые основания; институциональный – субъекты, которые должны реализовывать превентивную цель; динамический – средства, способы и процедуры превенции; идеологический – ценности права, правовая идеология, правовая культура, правосознание, правовое образование, правовое воспитание.

Ключевые слова: теория права; превентивная цель; регулятивная функция; охранительная функция; телеологический подход; механизм правового регулирования; превенция, предотвращение, предупреждение и профилактика правонарушений.